

УДК 323.22:26:281(477)

Ямельницький О. Я.

**ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ:
УМОВИ ТА ЧИННИКИ (НА ПРИКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ
ПОДІЙ 2013–2014 РР.)**

Розглянуто феномен політичної мобілізації, зумовлений суспільно-політичними зрушеннями кінця 2013 – початку 2014 рр. На основі методологічного підходу Дж. Розенау наголошується, що особливе значення при аналізі умов залученості до політики, політичної мобілізації мають: міра усвідомлення громадянами своїх прав та можливостей (характер їх соціально-політичних установок та «самосприйняття»), їх «колишній досвід» та «поточна поведінка», контекст «поточних зобов'язань».

Ключові слова: політична мобілізація, «уважна публіка», «мобілізована публіка», «евромайдан», євроінтеграція.

Ямельницький О. Я. Политическая мобилизация населения Украины: условия и факторы (на примере общественно-политических событий 2013–2014 гг.).

Рассмотрен феномен политической мобилизации, обусловленный общественно-политическими сдвигами конца 2013 – начала 2014 гг. На основе методологического подхода Дж. Розенау подчеркивается, что особую значимость при анализе условий вовлеченности в политику, политической мобилизации имеют: мера осознания гражданами своих прав и возможностей (характер их социально-политических установок и «самовосприятие»), их «прежний опыт» и «текущее поведение», контекст «текущих обязательств».

Ключевые слова: политическая мобилизация, «внимательная публика», «мобилизованная публика», «евромайдан», евроинтеграция.

Yamelnitskiy O. Y. The political mobilization of the Ukrainian population: the conditions and the factors (based on the example of the public-political events of 2013–2014).

It was examined the phenomenon of political mobilization in conditions of social-political developments in Ukraine during the period of 2013–2014, that was caused not only by the value for the citizens of the problems of geopolitical choice of the Ukrainian ruling elite (the agreement that was not signed “On Association between Ukraine and EU”), and, first of all, the “quality” of the political regime time, including the possibility for citizens to exercise their rights and freedoms, the attitude of the ruling elite and power structures (the ignorance, the fear, the isolation and the use of force) to those or other forms of public resistance. It was analysed the conditions for political mobilization in its competitive and authoritarian forms including the context of social and political events in Ukraine based on the methodological approach of J. Rosenau. It is noted that a special attention in the analysis of conditions of involvement in politics and political mobilization have the degree of citizens the awareness of its rights and possibilities (the nature of its socio-political attitudes and the “self-perception”), its “previous experience” and “current behaviour”, the context of the “current liabilities”. It is approved that when reforming the political system of Ukraine under the pressure of the society it should not be perceived as critically political mobilization in all its manifestations, because we are talking about the development of militant type of political

culture that is adequate to the challenges of modernity, and it requires a certain mobilization structures. It is considered to be a perspective study of the manifestations and the effects of political mobilization in Ukraine, in particular, the position of the American political scientist K. Deutsch, who treats it as a necessary socio-cultural and institutional context of the social modernization.

Key words: political mobilization, “attentive public”, “mobilized public”, “euromaidan”, European integration.

Суспільно-політичні зрушення в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. стали прикладом небаченого досі стану громадсько-політичної мобілізації, який зумовлений не тільки значенням для громадян проблеми геополітичного вибору правлячої еліти України (непідписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), а, насамперед, «якістю» політичного режиму, в тому числі мірою можливості реалізації громадянами своїх прав та свобод, ставленням правлячої еліти і силових структур (ігнорування, страх, ізоляція, застосування сили) до тих чи тих форм громадського спротиву.

Постійно перебуваючи між геополітично та геокультурно потужними міжнародними акторами та їх блоками, політичний істеблішмент України повинен однозначно обрати певний вектор її внутрішнього та зовнішнього суспільно-політичного розвитку. Національна публіка (політично важлива і активна її частина) цей вибір вже однозначно зробила, про що засвідчують події в Києві та загальна громадська мобілізація по всій Україні.

Позитивні очікування громадян України щодо підписання Угоди про асоціацію з ЄС станом на сьогодні перетворились у вимоги політично мобілізованого населення до внутрішньополітичних змін у державі. На прикладі динаміки та змісту національного політичного процесу останніх місяців можемо спостерігати різні прояви феномену політичної мобілізації. Йдеться передусім про різноманітні за даних умов форми змагальної та авторитарної мобілізації.

У цьому контексті актуальним є дослідження суспільно-політичних подій кінця 2013 – початку 2014 рр. з точки зору чинників, що спричинили мобілізацію населення України, та наслідків таких дій. У такому випадку методологічно доцільно взяти до уваги підхід, запропонований американським політологом Дж. Розенау, який всю сукупність виборців називає «масовою публікою» (mass public) та у її рамках виділяє «уважну публіку» (attentive public), яка відіграє ключову роль у демократичному політичному процесі через здатність відповідально визначати підсумки виборів, та «мобілізовану публіку» (mobilizable public), та виділяє при цьому кілька гіпотез (умов) політичної мобілізації [17].

Аналізуючи публікації, присвячені зазначеній проблемі, варто відзначити ґрунтовне дослідження політичної мобілізації, здійснене російським дослідником Д. Гончаровим. Цей дослідник протиставляє авторитарну мобілізацію (активність, яка є наслідком впливу з боку політичних лідерів чи організацій на індивідів та базується на придушенні чи спотворенні їх вільного та раціонального політичного вибору) змагальній мобілізації, яка трактується як результат самовизначення індивідів – раціонального, не обумовленого будь-якими зовнішніми факторами [3].

Детальне дослідження політичної мобілізації у її переносному значенні здійснене вітчизняним дослідником Р. Крапличем, який трактує останню як зосередження засобів, сил (ресурсів) для досягнення певної мети; залучення когонебудь (як населення загалом, так і конкретних громадян) або певних галузей виробництва чи суспільних інститутів до виконання якогось важливого завдання,

організації масового заходу; приведення чого-небудь до активного стану, що забезпечує виконання якогось важливого завдання, масового заходу [6, с. 62]. Дослідник вважає, що мобілізація необхідна в певних надзвичайних умовах, коли вирішення проблеми є найважливішою і надзвичайно терміноюю (вона негайно повинна бути усунута) потребою групи (суспільства), котра усвідомлюється усіма чи переважною більшістю її (його) членів. Однак це усвідомлення не провокує серед її (його) членів паніки чи хаосу. Навпаки, мобілізація передбачає ретельне планування дій на основі детального аналізу ситуації, що склалася, оцінки потреб групи, її можливостей, обсягів робіт, їх чіткий розподіл між мобілізованими і мобілізуючими сторонами [6, с. 63].

Загалом слід відзначити невелику кількість досліджень, присвячених політичній мобілізації як елементу парцелярного політичного процесу. Зокрема, наразі відсутні нові ґрунтовні напрацювання, що стосувалися б теоретичного та практичного аналізу подій кінця 2013 – початку 2014 рр. з точки зору з'ясування чинників, що визначають фіксований дослідниками і спостерігачами рівень активності громадян України. Йдеться про переважання публікацій публіцистичного характеру, опублікування статистичних даних (фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, Київським міжнародним інститутом соціології, соціологічною службою Центру ім. О. Разумкова, «GfK Ukraine») та окремі аналітичні міркування, що стосуються згаданих подій (зокрема, вітчизняного політолога Ю. Мацієвського, який, порівнюючи кризи 2004 та 2013 рр., дійшов висновку, що політична мобілізація у 2004 р. від початку була політизованою, організованою політичною опозицією, громадськими об'єднаннями, а у 2013 р. – спершу спонтанною, неполітичною, а лише згодом політизованою [10]; вітчизняного психолога О. Покальчука, який, аналізуючи останні події, зосередив увагу на проблемах мережного аспекту соціального капіталу, горизонтальних зв'язках, новітній комунікації, що сьогодні відбувається на принципово іншому, більш якісному рівні [11]).

Метою даної статті є дослідження особливостей мобілізації населення України у суспільно-політичній практиці кінця 2013 – початку 2014 рр. з точки зору умов, що визначають міру його активності.

Яскравим прикладом політичної мобілізації частини українського суспільства є події кінця 2013 – початку 2014 рр. в Україні, під час яких мільйони українців впродовж кількох місяців виходять на «євромайдани» країни, прагнучи спочатку відновлення правлячою елітою європейської інтеграції України, а згодом (після силового розгону мирних демонстрантів, їх побиття та вбивства) – відставки керівників МВС, звільнення незаконно засуджених активістів, зміни уряду та імпліменту Президента України. Такі прояви політичної мобілізації слід аналізувати, з'ясовуючи умови, що їх визначають, гіпотетично стверджуючи, за Дж. Розенау, що «уважна» та «мобілізована» публіка в Україні «зливаються» воедино.

Так, на думку Дж. Розенау, передумовою політичної мобілізації, по-перше, є «поточна поведінка громадян». На думку вченого, немає відмінності в обсязі питань суспільно-політичного життя, які представники «уважної» та «мобілізованої» публіки обговорюють в особистих бесідах з їх безпосереднім оточенням; частоті таких дискусій; мірі довіри, яку представники цих категорій громадян відчують до ЗМІ тощо. Водночас саме ці вияви «поточної поведінки» відображають значний мобілізаційний потенціал, наявність якого відрізняє вказані дві категорії від решти виборців.

Якщо накладати характеристики цього показника на учасників євромайданів, то слід зазначити, що, за даними соціологічних опитувань, першопочатково їх значна мобілізація була зумовлена відтермінуванням підписання урядом України Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Така позиція уряду наклалась на позитивне сприйняття західного вектора зовнішньої політики України її населенням. До прикладу, за даними опитування, проведеного маркетинговою компанією «GfK Ukraine» з 2 по 15 жовтня 2013 р. (опитано 1000 респондентів; максимальна похибка – 3,1 %), 45 % українців вважали, що Україна має підписати Угоду про асоціацію з ЄС, і лише 14 % з них серед варіантів інтеграції України обирали вступ до Митного союзу, 15 % опитаних відстоювали позицію, що Україна не має входити у жодні союзи. Серед тих, хто мав однозначну позицію щодо вибору проєвропейського вектору України, 54 % були впевнені, що Україна повинна підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, а в майбутньому – стати повноцінним членом ЄС, а ще 8 % – що повинна підписати Угоду, але не вступати до ЄС [14].

По-друге, за Дж. Розенау, для політичної мобілізації має значення «колишній досвід» (past experience) чи «життєвий фон» людини. «Уважна» та «мобілізована» публіка не відрізняються за такими характеристиками, як вік, раса, місце проживання, сімейний стан, партійна приналежність, рівень освіти, доходи, а також кількість здійснених громадянами закордонних поїздок. Водночас вірогідність мобілізованої участі залежить від дії таких соціальних та соціально-демографічних чинників, як стать, професійна приналежність, актуальний рід занять.

Враховуючи проєвропейську налаштованість учасників «Майдану», при розгляді статистики й динаміки мобілізаційної налаштованості громадян України слід брати до уваги вплив на його склад вікових характеристик політичних уподобань: молодь у всіх областях держави більш проєвропейськи налаштована порівняно із представниками старших поколінь, серед яких (передусім на сході та півдні країни) переважають проросійські настрої. Так, серед респондентів у віці 16–29 років, які мають певну позицію щодо вектора зовнішньополітичної інтеграції, 73 % – за підписання Угоди з ЄС, тоді як серед громадян віком понад 60 років – лише 45 %. Найменшою є підтримка євроінтеграції серед громадян з неповною середньою та середньою спеціальною освітою, найбільша – серед тих, хто має вищу або повну середню освіту. Лише у південному регіоні частка прихильників Митного союзу однакова з часткою тих, хто за підписання Угоди з ЄС, в усіх же інших регіонах – частка прихильників євроінтеграції значаю вища [14].

За даними соціологічного опитування учасників «Майдану», проведеного 7–8 грудня 2013 р. фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології (опитано 1037 респондентів (375 – 7 грудня і 662 – 8 грудня) за методикою, яка забезпечувала випадкову вибірку учасників «Майдану»), середній вік учасників «Майдану» – 36 років (38 % віком від 15 до 29 років, 49 % – 30–54 роки, 13 % – 55 років і старше). Абсолютна більшість учасників «Майдану» (92 %) не належала ні до партій, ні до громадських організацій, а 1 % – до громадських рухів [9].

Найбільш поширеним мотивом для виходу на «Майдан» стало жорстоке побиття демонстрантів у столиці в ніч на 30 листопада 2013 р., репресії проти учасників акцій (для 70 % опитаних). На другому місці – відмова Віктора Януковича від підписання Угоди про асоціацію з ЄС (53,5 %). На третьому – прагнення змінити життя в Україні (50 %). Заклики опозиції були стимулом лише

для 5 % учасників «Майдану» і стільки ж вийшли на «Майдан», аби «помститися владі за все, що вона коїть» [9].

Таке одночасне зростання проєвропейських настроїв і проєвропейську мобілізацію громадян України пояснюють кількома чинниками. Так, вітчизняний соціолог Є. Головаха, заступник директора Інституту соціології НАНУ, зазначає, що визначальним є сигнал владної еліти її прибічникам, що вони тепер – європейці. «Об'єднана Європа є чітко задекларованим цивілізаційним вибором України. Такий вибір виходить не тільки з геополітичних реалій та економічної доцільності, а й передусім з природної європейської ідентичності нашого народу», – заявив Янукович на саміті глав держав Центральної Європи [4]. Особливу мобілізуючу роль відіграла реакція Москви на заяви України про асоціацію з ЄС. Зокрема, вчений гадував про російський шантаж, який для багатьох виборців став пересторогою: «Якщо приєднаємось до Митного союзу, будь-який самостійний крок (України – авт.) викликатиме подібну реакцію» [5, с. 10].

Схожу позицію займає і вітчизняний соціолог Гліб Вишлінський, заступник директора «GfK Ukraine», який стверджував, що агресивна реакція Росії на намір України підписати Угоду про асоціацію з ЄС спричинила швидку зворотну реакцію українців, що проявилось у суттєвому зростанні частки прихильників євроінтеграції впродовж кількох останніх місяців [14].

По-третє, Дж. Розенау при дослідженні «мобілізованої» та «уважної» публіки наголошував на з'ясуванні характеру тих соціально-політичних установок (attitudes), яких дотримуються громадяни. Йдеться про їх судження про те, як повинні вирішуватись ті чи інші проблеми суспільного життя, і переконання щодо важливості/неважливості певної проблеми. Дж. Розенау вважав, що як «уважна», так і «мобілізована» публіка подібні у схильності демонструвати збільшену увагу та стійкі переконання щодо однієї з суттєвих проблем суспільно-політичного життя. При цьому «мобілізована» публіка надає більшій важливості вибраним нею проблемам і виказує у зв'язку з ними більш інтенсивну переконаність, ніж «уважна публіка».

Відтак, закономірною є позиція аналітиків, які стверджують, що саме силові структури, жорстоко розігнавши прихильників євроінтеграції на Майдані Незалежності, найбільше зробили для того, щоб на акції протесту вийшла величезна кількість людей. Утім, опанування центру Києва та встановлення наметового містечка на Майдані Незалежності не змусили правлячу еліту до переговорів та поступок. Відтак перед українською опозицією стоїть завдання утримати та мобілізувати людей до подальших дій, щоб акція протесту тривала. Для цього від очільників опозиції та/чи громадських лідерів потрібен чіткий подальший план дій (зрештою, більшість змобілізованих учасників акції саме цього сьогодні вимагають) [15].

Водночас Ю. Мацієвський, порівнюючи суспільно-політичні події осені-зими 2013–2014 рр. та 2004 р. стверджує, що у 2013 р. опозиція діяла неефективно (не мала ні плану виходу з кризи, ні плану усунення В. Януковича від влади), тобто не налагодила альтернативної координації, а, тим більше, була представлена трьома лідерами, кожен з яких планує брати участь у виборах президента [10]. Відтак така «незрілість» опозиційної частини еліти формує відповідне ставлення до неї з боку опозиційно налаштованої частини населення, а, отже, і до дискредитації за нездатність перевернути владу.

Враховуючи вищесказане, слід згадати думку американського дослідника С. Бланка, старшого наукового співробітника Американської ради із зовнішньої

політики (Stephen Blank, American Foreign Policy Council) щодо недооцінки громадського потенціалу українського суспільства з боку держав Заходу. На Заході існує стереотип, що просування демократії в країнах колишнього СРСР безглузде, адже люди там не поділяють демократичні цінності. Україна, навпаки, демонструє, наскільки сильне в цих країнах прагнення кращих змін. І це – не прагнення до путнізму, а, як показують події в Києві – жага до демократії [13].

По-четверте, умовою певного рівня політичної залученості у політику є «самосприйняття» (perceptions) громадян, тобто той «когнітивний вимір» таких основ політичної поведінки, який складає «уважність» чи «мобілізованість». Йдеться передусім про їх уявлення про суспільні цінності, а також про агентів та структуру соціально-політичної взаємодії. Особливе місце у структурі «сприйняття» займає «сприйняття компетентності», тобто притаманні кожному індивіду уявлення про те, якою мірою окремі індивіди, різного роду групи та громадськість в цілому здатні здійснювати вплив на офіційних осіб і через них на хід суспільних справ.

Чинник «сприйняття» в контексті політичної мобілізації дає змогу побачити, що «уважна» і «мобілізована» публіки вважають себе досить добре поінформованими хоча б в одному з питань поточної політики; ці категорії громадян вважають себе інформованими краще, ніж решта публіки; чим більше інформованими сприймають себе представники даних категорій щодо того чи того питання політичного життя, тим сильнішими є їх установки щодо нього; «мобілізована» та «уважна публіка» більшою мірою, ніж решта громадян, схильні приписувати порівняно більший рівень компетентності індивідам, групам та громадськості в цілому.

Щодо цієї умови слід зазначити, що змагально мобілізовані активісти «євромайдану» стверджують, що стоять на «майданах» заради того, щоб Україна стала «повноцінною частиною Європи», як «це завжди було»; доводять, що Європа фактично з нас починалася, а влада ще зараз думає – вступати до ЄС чи ні. Майдан для мітингувальників є міні-картою України, на якій не відображений розкол між її Заходом та Сходом, Північчю та Півднем. Спостерігачі відзначають особливу доброзичливість людей, їх взаємодопомогу, витримку та взаєморозуміння, усмішки, вільне висловлювання поглядів. Наголошується, що на «Майдані» не стоять за гроші [7].

По-п'яте, «уважність» та «мобілізованість» також залежать від контексту «поточних зобов'язань» (present responsibilities), в якому знаходиться кожен індивід. Такий контекст формується внаслідок взаємного накладання характеристик соціального статусу, ролей і позицій зайнятості. Компетентність у контексті поточних зобов'язань відображається в таких чинниках, як інформованість, особисте лідерство і потенціал впливу на суспільну думку. Ці фактори визначаються або особливостями професії (наприклад, можливість спілкуватися з великими аудиторіями телеглядачів, читачів періодичних видань, студентів тощо), або становищем в адміністративній ієрархії і можливістю використовувати недоступні для всіх засоби збільшення своєї інформованості (спілкування з високопоставленими політиками і посадовцями, приватні поїздки, особливо в столицю чи за кордон), або наявністю у індивіда тих якостей, які дають йому змогу займати лідерські позиції в групах [3].

Про цю умову слід згадати, до прикладу, при аналізі існування та особливостей значного волонтерського руху «Євромайдану», що об'єднав лікарів, юристів, студентів, кухарів. На «Євромайдані» діють пункти правової, медичної

допомоги, пункти обігріву, польові кухні й намети для збору внесків. Слід згадати й такі ініціативи, як допомога у будь-якому вигляді, починаючи від збору речей та інформації, закінчуючи такими ініціативами, як буккросинг «Євромайдану», групи пошуку речей, інтерактивні карти для місцевих мешканців тощо [2]. Йдеться й про загоны самооборони «Євромайдану», сформовані з колишніх військових, зокрема афганців, та з громадських активістів для захисту «периметру» наметового містечка на Майдані Незалежності, недопущення провокацій під час акцій протесту [8; 12].

Спостерігачі подій стверджують, що, попри свою стихійність, «Євромайдан» подає зразок унікальної громадянської самоорганізації, на яку спроможна активна проєвропейська частина українського суспільства. Аналізуючи цю ситуацію, українські соціологи зазначають, що такі протестні акції, як «Євромайдан», – це своєрідна «кузня» неформальних лідерів. А останнє потрібне для розвитку громадянського суспільства [1].

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що дії політичного істеблшменту при демократизації політичної системи часто обмежуються творенням низки формальних, зокрема, офіційних демократичних інституцій, – схваленням конституції та творенням політичних партій. Однак розвиток стабільної та успішної демократичної системи України залежить не так від структури уряду та політики, як від орієнтацій чи ставлення людей до політичного процесу, тобто від політичної культури, що визначає вірогідність їх активної участі у ньому.

Події 2013–2014 рр. є сплеском політичної мобілізації, безпосередньої участі громадян у політичному процесі, що може засвідчувати, у тому числі, й певний рівень зрілості громадянського суспільства в Україні, коли громадянинові забезпечені можливості вільної та активної діяльності в якості суб'єкта розвинутих політичних відносин. На наш погляд, рівень реального розвитку суспільства в Україні, міра ефективності управлінських рішень органів державної влади та місцевого самоврядування призвели до появи феномену злиття воедино «уважної» та «мобілізованої» публік (за Дж. Розенау). Відтак, йдеться про такий стан суспільно-політичного розвитку України, при якому «уважність» публіки не є достатньою умовою впливу на політичні процеси, а якість політичного режиму «мобілізує» цей тип публіки настільки, що її (мобілізації) результат, вірогідно, призведе до кардинальних змін політичної системи України загалом.

Відштовхуючись від зазначеного вище, події останніх місяців розглядаємо як підтвердження визначальних умов політичної мобілізації, залученості до політики, виділених Дж. Розенау (усвідомлення громадянином своїх прав та можливостей (характер їх соціально-політичних установок та «самосприйняття»), їх «колишній досвід» та «поточна поведінка громадян», контекст «поточних зобов'язань»). Водночас вважаємо, що при реформуванні політичної системи України, зумовленому внутрішньополітичними чинниками, таку політичну мобілізацію у всіх її проявах не слід сприймати однозначно критично, адже йдеться про вироблення активістського типу політичної культури, адекватного викликам сучасності, що неминує вимагає формування певних мобілізаційних структур. Відтак, перспективними слід вважати дослідження передумов, проявів, ефектів та наслідків політичної мобілізації в Україні (зокрема з позиції американського політолога К. Дойча, який останню трактує як необхідний соціокультурний та інституціональний контекст суспільної модернізації [16, с. 493]), враховуючи загальні зміни, які відбуваються з основними групами населення в нашій державі, що набувають досвіду сучасних моделей індивідуального та колективного життя.

Йдеться про зміну їх політичної поведінки, у тому числі за допомогою мобілізаційних чинників, які формують доступ до нових форм соціалізації, структур, соціальних ролей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безп'ятчук Ж. Волонтери Єврореволюції – взірць самоорганізації людей [Електронний ресурс] / Жанна Безп'ятчук // Радіо Свобода: Статті. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25190206.html>.
2. Будні Євромайдану [Електронний ресурс] // Газета «День». – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/photo/budni-ievromaydanu>.
3. Гончаров Д. В. Политическая мобилизация [Електронний ресурс] / Д. В. Гончаров // ПОЛИС (Политические исследования). – 1995. – № 6. – Режим доступу : http://www.polisportal.ru/index.php?page_id=51&id=392.
4. Євроінтеграція від Януковича: що регіонали скажуть землякам-виборцям? [Електронний ресурс] // Тиждень: Політика. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/89391>.
5. Кличко не викликає огиди у будь-якому регіоні. Українці мають три мрії // Газета по-українськи. – 2013. – 15 листопада. – № 97 (1639). – С. 10.
6. Краплич Р. Основи життєздатності неприбуткових організацій і мобілізація громади: Посібн. для осередків громадської активності / Руслан Краплич. – Рівне : ПП ДМ, 2008. – 128 с.
7. Лучик Ю. Учасники Євромайдану – про те, що буде далі: Наша місія – вистояти до кінця [Електронний ресурс] / Юлія Лучик // Газета «День»: День України. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-ukrayini/nasha-misiya-vistoyati-do-kincyua>.
8. Майдан формує з колишніх військових та «афганців» батальйони самооборони [Електронний ресурс] // Тиждень: Новини. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/95692>.
9. Майдан-2013: соціальна структура, мотиви, вимоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/anons_1890195.
10. Мацієвський Ю. Чому Янукович встояв, а Кучма ні: криза 2004 і 2013 року у порівняльному контексті [Електронний ресурс] / Ю. Мацієвський // Портал Захід. нет: Новини. – Режим доступу : http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?chomu_yanukovich_vstoyav_a_kuchma_ni_kriza_2004_i_2013_roku_u_porivnyalnomu_konteksti&objectId=1300000.
11. Покальчук О. 2004 рік був для України, як перший поцілунок, а 2013 – як перший секс [Електронний ресурс] / Олег Покальчук // Портал І-Пресс: статті. – Режим доступу : http://ipress.ua/articles/oleg_pokalchuk_2004_rik_buv_dlya_ukrainy_yak_pershyy_potsilunok_a_2013_yak_pershyy_seks_35460.html.
12. У загоні для оборони Майдану – вже 2800 людей [Електронний ресурс] // Українська правда: Новини. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/12/4/7004717/>.
13. Украина и евразийские мечты Путина [Електронний ресурс] // Голос Америки: Політика. – Режим доступу : <http://www.golos-ameriki.ru/content/russia-ukraine-maidan-politics/1805577.html>.

14. Українці обирають Євросоюз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gfk.ua/public_relations/press/press_articles/011218/index.ua.html.
15. Шурхало Д. Євромайдан готується до тривалої боротьби [Електронний ресурс] / Дмитро Шурхало // Радіо Свобода: Статті. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25189242.html>.
16. Deutsch K. W. Social Mobilization and Political Development / K. W. Deutsch // American Political Science Review – 1961. – № 55. – P. 493–514.
17. Rosenau J. N. Citizenship between Elections. An Inquiry into the Mobilizable American / J. N. Rosenau. – N. Y.; L., 1974. – 526 p.

УДК 329 (430)

Тирон А. М.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ХРИСТІЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОГО СОЮЗУ НІМЕЧЧИНИ У 1980-ТІ РР.

Дана стаття присвячена особливостям внутрішньої політики Християнсько-демократичного союзу Німеччини у 1980-ті рр. Охарактеризовано політичну і соціально-економічну ситуацію в Німеччині протягом досліджуваного періоду. Виділено та проаналізовано економічні успіхи коаліційного уряду Гельмута Коля.

Ключові слова: консервативно-ліберальна коаліція, канцлер, коаліційний уряд, Республіканська партія, „нові праві” партії.

Tyron A. H. Внутренняя политика Христианско-демократического союза Германии в 1980-е гг.

Данная статья посвящена особенностям внутренней политики Христианско-демократического союза Германии в 1980-е гг. Охарактеризовано политическую и социально-экономическую ситуацию в Германии в течение исследуемого периода. Выделены и проанализированы успехи коалиционного правительства Гельмута Коля.

Ключевые слова: консервативно-либеральная коалиция, канцлер, коалиционное правительство, Республиканская партия, „новые правые” партии.

Tyron A. M. Domestic policy of the Christian Democratic Union of Germany in 1980's.

This article deals with the peculiarities of internal politics of the Christian Democratic Union of Germany in the 1980's. It defines the political and socio-economic situation in Germany during the researched period. The article also selects and analyzes the economic success of the coalition government of Helmut Kohl.

The stability of German democracy is largely based on the stability of the party system. Change in the German party system, as any change of the parties, has made it possible to create stable democratic relations in the industrial society of Germany. Of particular interest for the study is the period of the Christian Democratic Union of Germany in the 1980's, when there were tremendous changes in Germany, that led to the process of reunification of the two countries in 1990. It predetermines a special importance given to this issue.

Internal activities of the CDU in Germany have not yet received sufficient scientific coverage in the domestic publications. This article analyzes the work of following